

SAĞALTMA OCAKLARININ TİPOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME: KAYSERİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Recep TEK*

ÖZ

İslamiyet'ten önce Türk toplum yaşamında önemli bir mevki işgal eden ve çeşitli vazifeleri üzerlerinde barındıran şamanlar/kamlar, toplumun sağaltıcısı rolünü de üstlenmişlerdir ve bu, onların en önemli görevlerindedir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte ortaya çıkan içtimai iş bölümü neticesinde kamlar/şamanlar hekimlik görevlerini çeşitli isimlerle anılan kimselere bırakmışlardır. Bunlar içerisinde en dikkati çekenler ise ocak ve izinli olarak bilinen halk hekimleridir. "İnsan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi" olarak tanımlanan tipoloji kavramı, olaylar ve olgular hakkında teorik açıklamalar geliştirebilmek ve analitik karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla kullanılan bir araştırma ve açıklama yöntemidir. Folklorlarda tipoloji ise toplumların aynı ya da benzer olan kültürel mirasının karşılaştırılıp araştırılması olarak ifade edilmektedir. Tipolojik çalışmalarla karşılaştırılanların kendi aralarında sınıflandırılıp yorumlanması ve milli kültür içerisindeki yerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Tip ve tipoloji kavramları çerçevesinde Anadolu sağaltma ocaklarına umumi manada bakıldığında bunların belirli ortak vasıflar taşıdıkları görülmektedir. Ocaklı vasfını kazanma, el alma ve el verme biçimleri, cinsiyet, yaş, eğitim durumları, tedavi ettikleri rahatsızlıklar, tedavi yöntem ve şekilleri, tedaviler esnasında dikkat edilen hususlar, kullanılan araç ve gereçler, tedavinin yeri ve zamanı gibi hususlar, onların ortak noktaları olarak ifade edilebilir. Bu müşterek noktalar içerisinde yöreye ve ocağa göre ufak tefek farklılıklar görülebilmekle birlikte sıralanan bu gibi hususlar ile Anadolu coğrafyasının farklı yerlerinde karşılaşılan tedavi vazifesini üstlenmiş ocakların bir tip özelliği taşıdıkları ifade edilebilir. Makalede, Anadolu'nun önemli yerleşim merkezlerinden olan Kayseri'de saha çalışması neticesinde görüşülen 63 ocağın verdiği bilgiler, on beş başlık altında değerlendirilerek Kayseri sağaltma ocaklarının tipolojisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk hekimliği, Kam/şaman, Tip, Tipoloji, Kayseri, Sağaltma ocakları

AN ESSAY ON THE TYPOLOGY OF HEALING CENTRESKAYSERİ SAMPLE

ABSTRACT

Occupying a paramount part in the pre-Islamic Turkish life and undertaking several roles, shamans also took over the role of healing people, which was their most important responsibility. With the adoption of Islam, they handed this job down, as part of the newly-arose practices to individuals called different labels. The most eye-catching of them is folk healers. Defined as 'the means to detect and distinguish between types of individuals', the notion of typology is a method of investigation and explanation employed to come up with theoretical clarifications about events and incidents, and make comparisons. Typology in folklore, on the other hand, refers to the research and comparison of the same or similar heritage. Those who are compared through typological works are aimed to be internally classified, evaluated and located at the centre of the national culture. Within the concepts of the type and typology, it is evident that healing centres throughout Anatolia had certain common qualities when looked from a general perspective. Acquiring the quality of a healer, the way healers handed down and took over the qualities, gender, age, education, diseases they cured, medicinal methods, materials used, the place and time of the healing practices are of their common qualities. In

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, tekrecep@hotmail.com, Orcid Id: 0000-0002-5169-6293

addition to subtle differences in these common features, the healing powers in the different parts of Anatolia can be asserted to have similar peculiarities. In the article, the data of 63 healing centres interviewed within the concept of sample study in Kayseri are to be evaluated under fifteen titles and the typology of the healing centres is to be explained.

Keywords: folk physicians, shamans, type, typology, Kayseri, healing centres

Giriş

İnsanoğlunun Tanrı'nın kendisine bahşettiği en değerli hazinesi olan sağlığını korumak ve bozulan sağlığını tekrardan eski durumuna kavuşturmak için verdiği mücadele, halk hekimliği uygulamalarını ve bu uygulamaları tatbik eden halk hekimlerini doğurmuştur. İslamiyet'ten önce Türk toplum yaşamında önemli bir mevki işgal eden ve çeşitli vazifeleri üzerlerinde barındıran¹ şamanlar/kamlar, toplumun sağaltıcısı rolünü de üstlenmişlerdir ve bu, onların en önemli görevlerindedir. Halkın sağaltıcısı konumunda olan kamlar/şamanlar, hastalıkların görünmeyen tabiatüstü güçlerle ilişkisi olduğunu düşünmüşler ve bunlardan kaynaklı çeşitli durumların hastalık sebebi olduğuna inanmışlardır.²

Şamanlar/kamlar, hastalarını tedavi etmek için birtakım ayinler gerçekleştirmişlerdir. Bu ayinlerde, şaman/kam, kötü ruhun/ruhların kişinin bedenine girip onun ruhunu esir alması ya da ruhunu kovmasıyla hastalanan kişiyi tedavi etmek için evvela trans hâline geçip yardımcı ruhlarını³ çağırmış, onların yardımıyla hastalığın sebebini ve kişinin ruhunun bedeni neden terk ettiğini bulmaya çalışmıştır. Yardımcı ruhları sayesinde hastalığın sebebini, kötü ruhun/ruhların vücutta nerede bulunduğunu ve bedenden kaçan ruhun nereye gittiğini öğrenen şaman, kötü ruh/ruhlarla savaştığını temsilen dans etmiş, titremiş, boğuşma taklidi yapmıştır. Sonunda hastanın ruhunu alarak yeniden kişinin bedenine sokmuştur⁴(Kaya 2001: 212-213). Şaman/kam, ayini esnasında hastasını tedavi etmek için çeşitli yöntemlerden yararlanmış⁵, sağaltma töreninde yaptığı yolculuğu, yolculuğu esnasında karşılaştığı engelleri ve tehlikeleri, yardımcı ruhları vasıtasıyla bunları nasıl ortadan kaldırdığını, Tanrıların, şaman atalarının ve koruyucu ruhların adlarını, niteliklerini vb. içeren birtakım dualar, ilahiler söylemiştir (Örnek 1995: 59).

İslamiyet'in kabulüyle birlikte ortaya çıkan içtimai iş bölümü neticesinde kamlar/şamanlar hekimlik görevlerini emci, otaçı, efsuncu, üfürükçü, orumçu, alçı, kırık-çıkıkçı, ebe, hoca, şeyh, abdal, cindar, seççi, sülükçü gibi isimlerle anılan ve tedavi uygulamalarında İslamî öğelerden yararlanan kimselere bırakmışlardır.⁶ Bunlar

¹ Şamanların/kamların toplum içerisinde yüklendikleri bu vazifeler için bkz. Örnek 1995: 54; Kafesoğlu 1998: 301; Köprülü 1999: 57-58; Eliade 1999: 26-27, 213-214; Güngör 2002: 326; Çıblak 2005: 209; Günay; Güngör 2015: 106; Bayat 2006: 23.

² Doğaüstü güçlerden kaynaklı hastalık sebepleri için bkz. Türkoğlu 1968: 34; Yoder 1975: 28; Ocak 1983: 101; İnan 1986: 75-76; Anadol 1988: 105; Şar 1989: 222; İnan 1998a: 423-427; Eliade 1999: 247; Roux 2002: 65; Eliade 2002: 74-75; Frazer 2004: 150; Çıblak 2005: 209; Bayat 2006: 258.

³ Bu yardımcı ruhlar için bkz. Güngör 2002: 326.

⁴ Bu ayinlerle ilgili olarak ayrıca bkz. Örnek 1995: 55; Eliade 1999: 261-264; Bayat 2006: 263.

⁵ Emme, hastalığı canlı bir varlığa ya da cansız bir nesneye göçürme, ateş ve yıldırımdan yararlanma, cinli hastaların yüzüne üfleme ve tokmakla vurma, masaj yapma ya da vücuttan kan alma, onların sağaltma esnasında başvurdukları yöntemlerdendir. Bu yöntemler hakkında geniş bilgi için bkz. Strauss 1983: 63-64; Bayat 2006: 254-269; Bayat 2010: 110-112.

⁶ Halk hekimliği ile ilgili bu ve diğer terimlerle ilgili olarak bkz. Tek 2018: 9-16; Öger; Gönel 2011; 235.

içerisinde en dikkat çekenler ise ocak ve izinli olarak bilinen halk hekimleridir. Ocaklar, sağaltma gücünü kan bağı, el alma, rüya gibi yollarla kazanan, daha çok dinsel büyüsel yöntemleri kullanarak bir veya birden çok hastalığı tedavi etme gücüne ve yetisine sahip kişilerdir (Tek 2018: 99).

Eskisi kadar yaygın olmasa da günümüzde sınırlı bir çevrede bilinen ve bu çevrede tedavi uygulamalarını devam ettiren ocaklar, İslamiyet'ten önceki Türk toplum yaşamında sağaltıcı yönüyle de ön plana çıkmış olan şamanlardan/kamlardan pek çok izler taşımakta⁷ ve bu yönleriyle onlar, şamanların/kamların İslamî bir kimliğe bürünmüş tipleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, kökeni asırlar öncesine dayanan Türk kültürünün devamlılığını göstermesi açısından da çok önemlidir.

Küreselleşmenin karşısında milletlerin kültürlerini devam ettirip gelecek kuşaklara aktarması gerektiğini düşünen UNESCO, aldığı kararlar ve uygulamaya koyduğu sözleşmeler ile halk hekimlerini ve halk hekimliği uygulamalarını "Somut Olmayan Kültürel Miras"ın beş alanından biri içerisinde değerlendirmiş, yine bu bağlamda halk hekimlerini "Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak kabul etmiştir (Oğuz 2009: 96-133).

1. Tip, Tipoloji Kavramları ve Sağaltma Ocakları

Tip kavramı TDK Türkçe sözlükte, "Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek." (TDK Türkçe Sözlük 2005: 1983) şeklinde tanımlanmaktadır. Edebiyat sahasında olay odaklı edebî eserlerde karşımıza çıkan "tip" kavramı, eserlerin ana unsurunu teşkil eder. Vak'aya dayanan edebî eserlerde hadiseler tip etrafında döner, olaylar tip tarafında gerçekleştirilir ve eserdeki önemli olaylar ve duygular tipe bağlanır (Kaplan 1996: 5). M. Kaplan, aynı devirde yazılan farklı eserlerde görülebilen ve tip adı verilen bu basit ve sabit karakterli kişilerin, dönemin toplumunun sahip olduğu değerleri temsil ettiğini belirtir. Ona göre edebî eserlerin anahtarı vazifesi gören tipler vasıtasıyla edebî eserin ait olduğu toplumun ve dönemin sosyal şartları, düşünce yapısı ve örf ve âdetleri daha kolay bir şekilde anlaşılır (Kaplan 1996: 5-6). Zira eserin müellifi, toplumun ve dönemin sosyal, siyasal, kültürel, dinî yaşayışını ve algısını, hayat felsefesini, dünya görüşünü, ideallerini, inanışlarını, vücuda getirdiği tipte toplamış, onun aracılığıyla bunları dile getirmiş ve müşahhaslaştırmıştır.

Tipler devirlere göre değişmekle beraber aynı zamanda bir devamlılık da gösterir (Kaplan 1996: 6). Kültürel süreç içerisinde yaşatılan, varlığı devam ettirilen tipler, yaşadığı, dönemin şartlarına uyum sağlayacak, ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde yeniden revize edilip değişip dönüştürülerek yeni bir formda yaşatılmıştır.

"İnsan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi" (TDK Türkçe Sözlük 2005: 1983) olarak tanımlanan tipoloji kavramı ise olaylar ve olgular hakkında teorik açıklamalar geliştirebilmek ve analitik karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla kullanılan bir araştırmave açıklama yöntemidir (Kirman 2003: 34). Bu yöntemle, çevrede gözlemlenen nesnelere, davranış biçimleri, gruplar ve kültürel değerler, içlerinden soyut örnekler ve tipler seçilerek sınıflandırılır (Kirman 2003: 34).

⁷ Eski Türk kültürünün sağaltma ocaklarındaki izleri ile ilgili olarak bkz. Tek 2018: 108.

Tipoloji, ideal tipler meydana getirir ve bu bağlamda tipoloji iki ya da daha fazla ideal tipin birleşmesinden oluşur (Kılıç 2009: 39). Kùltürler arasındaki farklılıklar ise her toplumun yarattığı ideal tipin farklı olmasına neden olur. Ancak toplumların bazı tipleri tamamen milli bir nitelik taşıırken bazı karakterlerin tip özellikleri ise evrenseldir (Ekici 2000: 123). Daha çok sosyoloji alanında kullanılan tipolojik yaklaşım, araştırmacının amacı doğrultusunda ona çeşitli hususlarda çıkarımlar yapmasına imkân sağlar (Yavuz 2014: 100).

Folklor çalışmaları açısından tipoloji yöntemine bakıldığında Şakir İbrayev onun folklorun doğasına en uygun yöntem olduğunu belirtir ve bunun da folklorun dinamik bir yapıya sahip olmasından kaynaklandığını ifade eder (İbrayev 1998: 46). Asırlar boyu insanların ihtiyaçlarına cevap veren folklor ürünlerinin çeşitli değişim ve dönüşümler geçirerek günümüze kadar gelmesi bunda etkilidir. İbrayev'e göre folklorlarda tipoloji, toplumların aynı ya da benzer olan kültürel mirasının karşılaştırılıp araştırılmasıdır. Tipolojik çalışmalarla karşılaştırılanların kendi aralarında sınıflandırılıp yorumlanması ve milli kültür içerisindeki yerinin belirlenmesi gerekir (İbrayev 1998: 7).

Tip ve tipoloji kavramları çerçevesinde Anadolu sağaltma ocaklarına umumi manada bakıldığında bunların belirli ortak vasıflar taşıdıkları görölmektedir. Ocaklı vasfını kazanma, el alma ve el verme biçimleri, cinsiyet, yaş, eğitim durumları, tedavi ettikleri rahatsızlıklar, tedavi yöntem ve şekilleri, tedaviler esnasında dikkat edilen şeyler, kullanılan araç ve gereçler, tedavinin yeri ve zamanı gibi hususlar onların ortak noktaları olarak ifade edilebilir. Bu müşterek noktalar içerisinde yöreye ve ocağa göre ufak tefek farklılıklar görölebilecektir ve bu da doğal bir durumdur. Sıralanan bu gibi hususlar ile Anadolu coğrafyasının farklı yerlerinde karşılaşılan tedavi vazifesini üstlenmiş ocakların bir tip özelliği taşıdıkları ifade edilebilir.

Sosyal şartlar dolayısıyla geçmişte toplumun tamamı tarafından, günümüzde ise kabul ve değer gördüğü bireyler topluluğu arasında "ideal bir tip" olarak karşımıza çıkan sağaltma ocakları, sahip oldukları değerler ve taşıdıkları vasıflar ile bir tip özelliği göstermektedirler.

Giriş bölümünde de değinildiği gibi İslamiyet'ten önce Türkler arasında mühim bir yer işgal eden şaman/kam tipinin vazifelerinden biri olan tedavi görevini İslamiyet'ten sonra üstlenen tipler arasında en önemlisi şüphesiz ki ocak tipidir. İslamiyet'in Türkler arasında kabulünden sonra şaman/kam tipinin ayrılmaya uğramasıyla ortaya çıkan tipler arasında yer alan ocak tipi, Türk kültürünün devamlılığını ve mevcut tiplerin dönemin dinî ve sosyal şartlarına, devrinin ihtiyaçlarına göre kendisini nasıl yenileyip değişip dönüştürerek günümüze kadar geldiğini göstermesi açısından kayda değerdir. Bu durum, İbrayev'in ifade ettiği folklorun sahip olduğu dinamik yapıyı göstermesi ve bu bakımdan da tipoloji yönteminin folklorun doğasına en uygun yöntem olduğu görüşünü desteklemesi açısından da önemlidir.

2. Kayseri ve Kayseri Sağaltma Ocakları

Anadolu coğrafyası, halk hekimleri ve halk hekimliği uygulamaları bağlamında önemli bir birikimbarındırmaktadır. Anadolu halk hekimliği, özellikle sağaltma ocakları, onların tedavi ettikleri rahatsızlıklar, tedavi uygulamaları ve tedavilerinde kullandıkları yöntem ve teknikler ile büyük bir zenginliğe ve çeşitliliğe sahiptir. Bu konuda son yıllarda

yapılan çalışmalar bunu açıkça göstermektedir.⁸Bu çerçevede Anadolu'nun önemli yerleşim merkezlerinden biri olan KayserideTürk kültürünün her alanında olduğu gibi halk hekimliği ve halk hekimliği içerisinde önemli bir yere sahip olan sağaltma ocakları ve onların tedavi uygulamaları bakımındanmühim bir birikime sahiptir. Bu birikimde Kayseri'nin asırlardır pek çok medeniyete ev sahipliği yapmasının ve Anadolu'nun önemli ticaret merkezlerinden biri olmasının payı büyüktür.

Belirlenen kılavuz kişilerin yardımıyla yapılan saha çalışmasındaKayseri yöresinde tespit edilen 63 ocakile görüşülmüştür. Ancak Kayseri yöresindeki ocak sayısını bununla sınırlandırmak mümkün değildir. Zira bazı yerleşim yerlerindebize yardımcı olacak ve bizi sağaltma ocaklarına yönlendirebilecek kılavuz kişi bulunamamış,tespit edilen ocaklardan bazıları da görüşmeyi kabul etmemiştir. Bu gibi olumsuz durumlar, sayının 63 ile sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

3. Kayseri Yöresi Sağaltma Ocaklarının Tipolojisi

3.1. Cinsiyet

Halk hekimliğinde cinsiyet ayrımı yoktur. Halk hekimleri hem kadın hem de erkek olabilmektedir. Ancak böyle olmakla birlikte halk hekimliğinde kadınların erkeklerden sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, kadının gerek ailede gerekse de toplum içerisinde üstlenmiş olduğu rolden,onun geleneğin ve geleneksel uygulamaların taşınmasında yüklendiği önemli işlevden ve özellikle toplum içerisinde karşımıza çıkan kadınlar arası yardımlaşma sisteminden kaynaklandığı (Kabalcıoğlu; Kurçer 2008: 378; Yıldırım; Işık 2014: 240) ifade edilebilir.

İslamiyet'ten önce şamanlar hem kadın hem de erkek olabilmekteydi. Ancak F. Bayat, kadınların sosyal ve psikolojik yapılarının erkeklere göre daha müsait olması dolayısıyla ilk şamanların kadın olduğunu belirtir (Bayat 2006: 129). Türklerden Moğol Buryathalklarına geçmiş olan ve hem kadın şaman hem de ateş tanrısı anlamına gelen "Udagan" teriminin bu düşünceyi desteklediğini ve bu bağlamda ilk şamanın "ateşi koruyan kadın" olduğunu ifade eder (Bayat 2006: 129). Bu çerçevede kadın, aynı zamanda ilk hekimdir. Zira ilkel toplumlarda hastalanan çocuğunu, eşini tedavi eden,yaşlıların bakımı vazifesini üstlenen yine kadındır (Bayat 2010: 110). A. İnan da bazı Şamanistlerin, en kuvvetli şamanların kadın şamanlar olduğunu ifade ettiklerini (İnan 1986: 89) belirtir. Bu nedenle olsa gerektir ki kadın şamanların kendilerine has teşhis ve tedavi yöntemleriyle toplumda görülen bütün rahatsızlıkları tedavi ettikleri söylenir (Bayat 2010: 104-110). Yakutlarda erkek şamanların özel elbiseleri olmadığı zamanlarda kadın entarisiyle ayin yapmaları, şaman elbiselerinin göğsünde kadın memelerini temsil eden madeni şeyler bulunması ve şamanların genellikle saçlarını uzatmaları kadın şamanların toplum içindeki rolünü ve gücünü gösteren önemli delillerdir (İnan 1986: 89).

Bu bağlamda Kayseri sağaltma ocaklarına bakıldığında tespit edilen 63 ocağın 44'ünün kadın; 19'unun ise erkek olduğu görülmüştür. Yüzdelik olarak ise kadınların oranı %69.8'e tekabül ederken bu oran erkeklerde %30.1'dir. Rakamlar, geçmişte olduğu gibi sağaltma vazifesini üstlenmede ve bu vazifeyi icra etmede kadınların

⁸ Halk hekimliği konusunda yapılan çalışmalarla ilgili olarak bkz. Özkan 2013: 137-144; Çolak 2015: 17-27.

erkeklerle göre daha ön planda olduğunu ve bu eğilimin kadınlar yönünde devam ettiğini göstermektedir. Saha çalışması esnasında görüşülen kaynak kişilerin verdiği bilgilerden hareketle, kadınların çevreyle daha sıcak ve samimi ilişkiler kurabilmeleri, insanlara yardımcı olabilmek ve onların dertlerine, sıkıntılarına çözüm bulabilme konusunda erkeklerle göre daha arzulu ve istekli olmaları, çevresindeki insanların yaşadıkları sıkıntılara karşı daha ilgili olmaları, daha duygusal ve hassas bir yapıya sahip olmaları ve Allah tarafından ailesine bahşedildiğini düşündüğü ve Allah'ın kendilerine verdiği bir lütuf olarak gördüğü sağaltma gücünün devam ettirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda erkeklerle göre kendini daha sorumluluk sahibi hissetmesi ve bunu bir vazife bilmesi gibi hususlar sağaltma ocakları olarak Kayseri'de kadınların ön plana çıkmasında önemli olan etmenler olarak ifade edilebilir.

3.2. Yaş Durumu

Yöredeki sağaltma ocakları yaş bakımından farklılıklar göstermektedirler. Ocaklarına yaş durumlarına bakıldığında en gencinin 1981 doğumlu olup 38 (KK20), en yaşlısının ise 1915 doğumlu olup 104 (KK53) yaşında olduğu görülmüştür. Yaş ortalaması bakımından bir değerlendirme yapıldığında ise kadın ocakların yaş ortalaması 68; erkek ocakların yaş ortalaması ise 69'dur. Kadın ve erkeklerin bu yaş ortalamalarından hareketle ocaklı olarak ifade edilen kimselerin genellikle belli bir yaşın üzerinde kimseler olduğu ve sağaltmaların bu kimseler tarafından yapıldığı söylenebilir.

Yaş ortalamasının yüksek çıkması ayrıca genç kesimin ocaklık kurumunu devam ettirme konusunda istekli olmamasına bağlanabilir. Zira sosyal, ekonomik, teknolojik bakımdan son derece gelişmiş bir çağda yetişen yeni nesil, çağın kendilerine sunduğu imkânlar, bu tür sağaltmalara karşı kendilerinin ve çevrelerindeki kimselerin takındığı olumsuz tavır, sahip oldukları statü ve buldukları konum gibi sebepler dolayısıyla ailelerinin sahip olduğu ocaklığı devam ettirme konusunda çok istekli değildir.

3.3. Eğitim Durumu

Yöredeki ocakların eğitim düzeyleri genel manada düşüktür. Ocakların eğitim durumları incelendiğinde, yirmi dokuzunun okuma yazmasının olmadığı, yirmisinin ilkökul mezunu, birinin ortaokul, ikisinin lise, birinin öğretmen okulu, ikisinin yüksekokul, altısının ilkökul terk, birinin ortaokul terk ve birinin de üniversite terk olduğu görülmüştür. İlkokuldan terk olup kısa süreli de olsa formel bir eğitim alanlarla birlikte diploması olan ocakların sayısı 34 iken; 29 ocak hiç okula gitmemiştir. Bu da Kayseri'de tespit edilen ocaklı sayısının %46'sına tekabül etmektedir. Okuma yazması olmayan yirmi dokuz kişinin en yaşlısı 1915 (KK53); en genci ise 1954 (KK29) doğumludur. Dolayısıyla okuma yazma bilmeyen ocaklar, 1954 ve öncesi doğumlulardır. 1954 öncesi doğumlular içerisinde de eğitim almış olanlar bulunmakla beraber bu yıldan sonra doğanların bir ilkökul diploması almasalar dahi mutlaka bir süre okula gittikleri ve okuma yazma öğrendikleri görülmektedir. Bu veriler, ocakların eğitim seviyesini göstermesi açısından da önemlidir. İlkokuldan terk olanlarla beraber bir ilkökul diplomasına sahip olanlar, eğitimli ocakların %76.47'sine tekabül etmektedir. Bu da eğitim seviyesi yükseldikçe el almaya ve ocak olmaya olan ilginin azaldığını göstermektedir. Eğitim seviyesi, kişinin ocak olmasında ve ocaklık kurumunu devam ettirmesinde doğrudan etkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4. Ocakların Doğum Yerleri ve İkametgâhları

Ocakların doğum yerleri ve ikametgâhları çeşitlilik göstermektedir. Tespit edilen ocakların23'ü, Kayseri'nin Belsin, Caferbey, Hürriyet, Kâzım Karabekir, Kılıçarslan, Mithat Paşa, Osmanlı, Turgut Reis, Ziya Gökalp, Yavuzlar, Yıldırım Beyazıt, Yenişehir, Yunus Emre gibimerkez ilçelerine bağlı mahallerinde;40'ı ise merkez ilçeler dışındaki Hisarcık, Kıranardı, Talas,Erkilet/Dadağı, Yahyalı/Yerköy, İncesu/Merkez, İncesu/Garipçe, İncesu/Hamurcu, Yemliha, Pınarbaşı gibi çeşitli kasaba, ilçe ve köylerde ikamet etmektedir.

Ocakların yaşadıkları yer Kayseri olmakla beraber bunların bir kısmı Kayserili veya Kayseri doğumlu değildir. Bu bağlamda mevcut ocakların50'si Kayseri doğumludur. 13'ünün ise doğum yerleri Kayseri dışı olup sonradan Kayseri'ye gelip yerleşmişlerdir. Bu ocaklardan7'si Yozgat doğumlu, diğerleri ise Sivas, Kırşehir, Kahramanmaraş, Adana, Nevşehir ve Bulgaristan doğumludurlar.

3.5. Ocakların Meslekleri

Ne şamanlık/kamlık ne de ocaklık gelir getiren bir iş, uğraş olmamıştır.Kazancının çok az olması dolayısıyla aileler çocuklarının şaman/kam olmasını istememişlerdir (İnan 1986: 76). Genelde yoksul kimseler olan şamanlar/kamlarda yaptıkları işten dolayı maddi bir beklenti içerisinde olmamışlardır (İnan 1986: 80). Şamana/kama icra ettiği ayinler için çok cüz'i bir para ya da kumaş, kurban eti gibi çeşitli hediyeler verilmiştir. Eğer hasta iyileşmişse çok nadir olarak ona cepken, koyun, dana, at gibi kıymetli hediyeler verildiği de olmuştur (İnan 1998a: 437-438).

Ocaklar da şamanlar gibi yüklendikleri bu kutlu vazifeyi maddi bir gelir elde etmek için yapmamışlar, hastalarından ve onların yakınlarından asla maddi bir beklenti içerisinde olmamışlardır. Bu nedenle de onlar, kendilerinin ve ailelerinin maiyetlerini temin edebilmek için bir meslek sahibi olmuşlar ve bir işle iştigal etmişlerdir. Bu çerçevede Kayseri'deki sağaltma ocaklarına bakıldığında, KK46 dışında kadın ocakların hepsi ev hanımıdır. Bunların sahip oldukları herhangi bir meslek yoktur. Erkeklerin ise çeşitli mesleklerle uğraştıkları ve çoğunun da şu an emekli olduğu görülmüştür. Memurluk, kaynakçılık, fotoğrafçılık, itfaiyecilik, metal işleri, şoförlük, çiftçilik, hayvancılık, fırıncılık, inşaatçılık onların sahip oldukları mesleklerdir. Evi, aileyi geçindirme sorumluluğunun erkekte olması; kadınlardan ziyade erkeklerin meslek sahibi olmasına ve bir işle uğraşmasına sebep olmuştur.

3.6. Ocaklık Vasfını Kazanma

Anadolu'da ocaklı denilen kimseler, bu vasıflarını çeşitli biçimlerde kazanmışlardır. Kan bağı, el alma, bir yatırın yakınındaki köyde oturmak, ermiş bir kişinin soyundan gelmek ya da onun türbesi gibi ziyaret yerinde görevli olmak, rüya görmek, albastı ya da al karısını yakalamak, köstebek yakalayıp ocağına getirmek, köstebek öldürmek veya köstebek eti yemek, yılcık rahatsızlığı geçirmek, deniz suyu içmek, ocak olan eve gelin gelmek vb. Anadolu'da görülen ocak olma yollarındandır (Tek 2018: 99-105; 140).

Kayseri ocakları incelendiğinde, bu vasfı taşıyan kimselerin çeşitli yollardan ocak oldukları görülmektedir. Ocak olma yollarından en yaygını tüm Anadolu'da olduğu gibi kan bağıdır.Ocak olan kişi sağaltma kudretini ve yeteneğini mensup olduğu aileden

kan bağı yolu ile almıştır. Yani onun ocak olan ailenin sulbundan gelmesi, bu yetiyi kazanması için yeterlidir (Acıpayamlı 1969: 5). Kayseri'de ocakların³⁶'sı bu şekilde ocak olmuştur. Bu, ocakların %57.14'üne tekabül etmektedir. Ocak vasfı kazanmada kan bağı ön planda olmakla beraber kimi ocaklarda sembolik bir el verme ve el alma ritüelinin gerçekleştiği de görülmüştür. Bu bağlamda kimi ocaklar (KK23, KK32, KK37, KK38, KK42, KK53, KK31, KK36), el aldıkları kişiyle el ele tutuşup çeşitli duaları okuyarak; kimi (KK33), sadece sözle; kimi (KK4, KK52 ve KK59), ata ocağın parmağını vermesiyle; kimi de (KK29) para vererek ocaklı vasfını kazanmıştır. Kan bağıyla sağaltma kudretini kazanmayı ocak olan eve gelin gelme izlemiştir. Ocakların 17'si yani %26.98'i bu şekilde sağaltma kudreti kazanmıştır.⁹ Bunların dışında kalanlardan 8'i izinli¹⁰, biri rüya¹¹ neticesinde biri de yilancık¹² rahatsızlığı geçirerek ocak olmuştur.

3.7. El Alma ve El Verme Ritüelinde Cinsiyetin Rolü

Ocaklarda genellikle el verme olayı erkekler ve kadınlar arasında olmuş ve erkek, erkeğe; kadın da kadına el vermiştir. Ancak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi Kayseri'de de bunun istisnai durumlarıyla karşılaşılmıştır. Annesinden el alan erkek ocak olduğu gibi babasından, kayınbabasından, eşinden ve erkek komşusundan el alan kadın ocaklar da bulunmaktadır. Kaynak kişilerden bayan olan KK32, KK37 ve KK45 babalarından; KK27, KK41 ve KK44, kayınbabalarından; yine KK4, annesinin yanı sıra babasından, KK38, kocasından; izinli olan KK20 ve KK24 de erkek komşularından el almışlardır. Erkek olan KK52 ise annesinden el almıştır.

3.8. Ocak Olan Evden Ayrılan ve Ocak Olan Eve Gelin Gelen Kızların Durumu

Bazı araştırmacılar, ocak olan eve gelin gelen kızların o ailenin sahip olduğu bütün güçleri kazanmakla beraber ocak olan evden ayrılan kızların da bu güçlerini kaybedeceklerini belirtir (Duvarcı 1990: 35). Kayseri ocaklarının bazılarında ise bu yargıya uymayan farklı bir durumun ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin, ailesi ocak olan KK19, KK26, KK29, KK31, KK32, KK33, KK36, KK37, KK45 ve KK56 ailelerinin ve dolayısıyla kendilerinin sahip oldukları sağaltma gücünü hiçbir şekilde kaybetmediklerini ve baba ocaklarından ayrıldıktan sonra da şifa dağıtmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Bu konudaki fikirlerini paylaşan kimi ocakların da farklı görüşler beyan ettikleri görülmüştür. KK48, ocaklığın tamamıyla kan bağı ile ilgili olduğunu ve bu nedenle eşinin ve eve gelen gelinlerin asla ocak olamayacaklarını belirtmiştir. Bununla birlikte kızının/kızlarının evden ayrılrsa da bu vasfı devam ettirebileceğini ifade etmiştir. KK62 de ailelerine gelin gelen bayanların ocak olamayacağını ancak bu gelinlerden olan çocukların sağaltma gücü kazanıp ocağı sürdürebileceklerini belirtmiştir. Ocak olan aileden gelin giden kızların ise bu vasıflarını devam ettirmekle beraber bu sefer de onlardan olan çocukların ocak olamayacaklarını söylemiştir. KK8 ve KK49 ise yukarıda

⁹ KK7, KK8, KK9, KK11, KK12, KK16, KK17, KK21, KK27, KK35, KK38, KK41, KK44, KK50, KK51, KK54, KK57 ve KK63 ise ocak olan eve gelin gelerek ocaklı olmuşlardır.

¹⁰ KK14, KK15, KK20, KK21, K24, KK30, KK43, KK54, KK55.

¹¹ KK5.

¹² KK28. KK3'te yilancık rahatsızlığı geçirdikten sonra yilancık rahatsızlığını tedavi etmekle beraber asıl ocaklığı anneannesinden geldiği için kan bağı ile ocak olanlar içerisinde değerlendirilmiştir.

ifade edilen hükmü destekleyen ifadeler kullanmışlardır. Onlar dagelin olup evden ayrılan kızların sağaltma güçlerini kaybedeceklerini belirtmişlerdir. Bu örnekler, sağaltma kudretininevden ayrılan ve eve gelin gelen kızlar tarafından devam ettirilip ettirilmeyeceği konusunda kesin bir hükme varmanın zor olduğunu bize göstermektedir. Evden ayrılan kızların sağaltma gücünü devam ettireceğini ve eve gelin gelen kızların ocak olamayacağını ileri sürenler, kan bağı ve ocak olan ailenin sulbünden gelmiş olmayı esas alırken; sağaltma yeteneğini kaybedeceğini söyleyenler, kan bağına yanı sıra o kutlu ocak/aile içerisinde yaşamayı zorunlu görmüştür.

3.9. El Alma ve Sağaltmaya Başlama Yaşı ve Zamanı

Sağaltma vazifesini devam ettirecek adayın el alma yaşıyla ilgili herhangi bir kural ve sınırlama yoktur. Burada esas olan, el alacak ve bu kudreti üstlenecek kişinin bu ağırlığı taşıyabilecek karakter, kişilik ve ruhsal yeterlilik ile sağaltma yöntemlerini kavrayabilecek, bunları tatbik edebilecek kapasiteye, bilgi ve beceriye sahip olabilmesidir. Bu noktada, Kayseri’de ocakların el alma veya hastaları tedavi etmeye başlama yaşlarının değişiklik gösterdiği görülmüştür. KK1, 18-20, KK4, 5-6, KK57, 35-40 yaşlarındayken; KK45, 30 ve KK60’ta 24 yaşındayken el aldıklarını belirtmişlerdir. El almadan kan bağı veya gelin gelme yoluyla ocak olanlardan da KK2, 30-35, KK9, 25-26, KK18, 50-55, KK19, 20-25 yaşlarında; KK8, 44, KK11, 70, KK13, 35, KK16 ise 20 yaşında tedavi uygulamalarını yapmaya başladıklarını ifade etmişlerdir.

Ocakların bir kısmı, el aldıkları, kan bağı taşıdıkları ya da gelin geldikleri evde kendilerinden önceki ocak hayattayken hastalara bakmadıklarını söylerken; bir kısmı da onlar hayattayken de gelen hastaları tedavi ettiklerini belirtmişlerdir. Örneğin, KK2, KK16, KK17, KK36, KK41, KK42, KK48, KK49, KK53 ve KK59, el aldıkları ya da kan bağı taşıdıkları ocak hayattayken tedavi uygulamalarını gerçekleştirdiklerini söylerken; KK4, KK8, KK11, KK13, KK28, KK32, KK34, KK39, KK43, KK44, KK45, KK56 ve KK57 ise o öldükten sonra hastaları sağaltmaya başladıklarını ifade etmişlerdir.

3.10. Kayseri’de Ocakların Tedavi Ettiği Rahatsızlıklar

Kayseri’de ocaklar tarafından 35 rahatsızlık tedavi edilmiştir. Bunlar, al kesme, arpacık/itdirseği/denecik, bademcik, bakır basması, bulgurlama, çubuk, dalak, derme/derma/terme/demrek/dermek/demreği/değirme/değirma/değirmek, deve siniri, dilaltı kesme, diş ağrısı, elmacık sapması, göbek düşmesi/göbeğe su durması/göbek sapması/göbek kaldırma, göz ağrısı, göz çırpması, kan inmesi, karın şişmesi, kısırlık, kızılıüçrük, körkefen/körkeven, korku, köstebek/köstü, kurşun dökme, kuru kurbacık, kutnu, nazar, sarılık, sındılama, siğil/sinir, tatarcık/tatarca/tatarca yeli/karın ağrısı, yarımca, yaş kurbacık, yel, yılcık ve yüz yıkamarahatsızlıklarıdır. Bu rahatsızlıklar, isimlendirmelerde de görüldüğü gibi ocaklar tarafından tedavi esnasında yapılan uygulamaya, hastalığın benzediği şeye, hastalığın belirtisine, rengine, ocağın tedavi esnasında kullandığı araç ve gerece göre adlandırılmıştır.

Ocaklar tek bir rahatsızlığı da birden fazla rahatsızlığı da tedavi edebilirler. Fakat ocakların bütün hastalıkları tedavi etmeleri mümkün değildir ve hiçbiri de böyle bir güce ve yetiye sahip değildir. Ocaklar ancak bir ya da birden fazla hastalığı tedavi edebilirler. Ocak, hasta kendisine müracaat ettiğinde evvela kişinin hastalığının kendisinin sağalttığı rahatsızlık olup olmadığına bakmış ve rahatsızlık kendisinin tedavi ettiği ise hastaya müdahale etmiş aksi takdirde onu ilgili ocağa yönlendirmiştir. Bu

çerçeve, Kayseri'de tespit edilen ocakların 28'i yani %44.44'ü tek bir rahatsızlığı tedavi ederken; 35'i yani %55.55'i birden fazla rahatsızlığı sağaltmaktadır. Birden fazla rahatsızlığı tedavi eden 35 ocak içerisinde en fazla rahatsızlığı tedavi eden ocaklar ise KK2, KK8 ve KK12'dir. Bunlardan KK2, dalak, bademcik, yaş ve kuru kurbacık, çubuk, sarılık ve itdirseği rahatsızlıklarını; KK8, arpacık, sinir, yilancık, nazar, kızılıyüğük ve körkefen/körkefen rahatsızlıklarını; KK12 ise yilancık, siğil, denecik [arpacık/itdirseği], kızılıyüğük, değirma ve tatarcık rahatsızlıklarını tedavi etmektedir.

Kimi ocakların birden fazla rahatsızlığı tedavi etmeleri dolayısıyla bir hastalığı sağaltan ocak sayısı da farklılık göstermiştir. Bu bağlamda Kayseri'de ocaklar tarafından tedavi edilen hastalıklardan dermenin 19, siğilin 17, nazarın 13, kızılıyüğüğün 12, yaş kurbacığın 10, arpacığın (itdirseği/denecik) 10, yilancığın 7, kuru kurbacığın 7, sarılığın 6, göbek düşmesi/göbeğe su durması/göbek sapması/göbek kaldırma, kutnu, tatarcık ve yüz yıkamanın 3, bakır basması, çubuk, dalak, kısırlık ve köstebeğin 2, al kesme, bademcik, bulgurlama, deve siniri, dilaltı kesme, diş ağrısı, elmacık sapması, göz ağrısı, göz çırpması, kan inmesi, karın şişmesi, körkefen/körkefen, korku, kurşun dökme, sındılama, yarımca ve yelin ise birer ocağı bulunmaktadır. Bu verilerden hareketle Kayseri'de ocakların daha çok derma, siğil, kızılıyüğük gibi cilt rahatsızlıklarını tedavi ettikleri, bunları ise ruhsal bir rahatsızlık olan nazarın izlediği ifade edilebilir.

3.11. Ocakların Hasta Kabulündeki Cinsiyet Tercihi

Ocakların genel temayülünde erkek ocaklar erkekleri tedavi ederken kadın ocaklar da kadınları tedavi etmiştir. Ancak bu, kesin bir kural olarak karşımıza çıkmamaktadır. Kayseri'de görüşülen ocaklardan KK6 ve KK30, kadın hastaları; KK7, KK13, KK24 ve KK27 de erkek hastaları tedavi etmediklerini belirtmişlerdir. Onların karşı cinsi kabul etmemelerinin ve onlar üzerinde tedavi uygulamalarını gerçekleştirmemelerinin temelinde dinî sebepler ve sosyal normlaryatmaktadır. Karşı cinsi hasta da olsa namahrem olarak gören bu ocaklar, hastanın vücuduyla temas hâlinde olmayı dinî ve toplumsal değerler açısından uygun bulmamış ve bu nedenle de kesinlikle karşı cinsten hasta kabul etmemişlerdir. Bunların dışındaki ocaklar ise hastalarında cinsiyet farkı gözetmemiş ve erkek de olsa kadın da olsa çaresizlik içinde kendilerine başvuran hastalarını Allah rızası için tedavi etmeye çalışmışlardır. Kayseri'de ocakların büyük bölümünün (%88.88) hastaları arasında kadın-erkek ayırımı yapmaması, geçmişte gelenek içerisinde ocak için büyük önem arz eden hasta cinsiyetinin sosyo-kültürel şartların değişmesiyle bugün artık ehemmiyetini kaybettiğini göstermektedir.

3.12. Tedavilerinde Kullandıkları Yöntemler

Ocaklar, tedavileri esnasında çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanmışlardır. Bu yöntem ve teknikler, yöreye ve ocağa göre farklılıklar gösterebilir. Onların sağaltmaları esnasında hastaya uyguladıkları yöntem ve teknikler, hastalığın sebebine, izlediği seyre, hastalığın türüne göre çeşitlilik arz etmiştir.¹³Bu bağlamda Kayseri'de ocaklar, tedavileri esnasında kesme, kan akıtma, dağlama, tütsüleme, ovma, üfleme, sıvazlama, üfleme, tükürme, vurma, korkutma, tiksindirme, küp çekme, şişe vurma, ipe düğüm atma ve iplik bağlama, tükenmez kalemle veya kopya kalemiyle yarayı daire

¹³ Ocakların tedavi yöntem ve teknikleri ile ilgili olarak bkz. Tek 2018: 109-124.

içerisine alıp bu bölgeyi yazma, çizme ya da karalama, bıçak veya benzeri bir aleti vücuda sürme ya da sürter gibi yapma, muska yazma, kurşun dökme gibi tedavi yöntem ve tekniklerinden yararlanmışlardır. Bu tedavi yöntem ve tekniklerinin yanı sıra kimi ocaklar, tedavilerinde, hazırladıkları emlerden de yararlanmışlardır. Bu bağlamda, Kayseri'de KK1, KK2, KK14, KK16, KK31 ve KK61, yaş kurbacık, kuru kurbacık, sarılık, dilaltı kesme uygulamalarında hazırladıkları emleri kullanmışlardır.

Ocakların kimi dehasalarını sağıltmak için az önce sıralanan tedavi yöntem ve teknikleri uygulamanın yanı sıra hastanın rahatsızlığı tamamıyla geçinceye kadar belli şeyleri yemesini yasaklamıştır. Bu çerçevede Kayseri'de KK5, KK14, KK27, KK42, KK51, KK52, KK53, KK56 ve KK 63, tedavisini gerçekleştirdikleri kızılıyüğrük, sarılık, bulgurlama, bakır basması, sındılama, derma, arpacık/itdirseği rahatsızlıklarında hastalarının acı, ekşi, yağlı, tuzlu, baharatlı, yeşillik, soğan, sarımsak, ıspanak, maydanoz, bulgur, turşu yemesini yasaklamışlardır.

Kayseri'de 63 ocağın tedavisini gerçekleştirdiği mükerrerleriyle birlikte 140¹⁴ sağıltma uygulamasının %85.71'inde büyüsel işlemler; %90'ında da dinî işlemler karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Kayseri'de de sağıltma uygulamalarında dinî ve büyüsel işlemler bir arada kullanılmış ve büyü ve din ocaklarının tedavi uygulamalarının vaz geçilmez iki ögesi olmuştur. Ocakların tedavi uygulamalarının %29.28'in de ise özellikle bitkisel ve hayvansal ürünlerden yararlanılmıştır. Bu tarz tedavi uygulamalarında genellikle hem dinî öğeler hem büyüsel işlemler hem de bitkisel ve hayvansal ürünler bir arada kullanılmıştır.

3.13. Tedavilerini Gerçekleştirdikleri Günler ve Günün Vakitleri

İnanışlar içerisinde günlerin önemli bir yeri vardır ve dünya üzerindeki kimi toplumlar günlere özel anlamlar yüklemiştir. Onların günlere yükledikleri bu anlamlar, yaşamlarının şekillenmesinde ve çeşitli hareket ve eylemlerin belirli günlerde gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesinde belirleyici ve önemli bir rol oynamıştır. Günlere yüklenen anlamlar, insanların günleri, yaşamlarında karşılaştıkları olumlu ya da olumsuz durumların sebebi olarak görmelerine neden olmuştur (Veren 2014: 36). Bu sebeple de insanoğlu yaşadığı iyi ya da kötü şeyleri günlerle ilişkilendirmiştir. Günlerle ilgili inanışlara bazı Osmanlı dönemi eserlerinde de rastlanmaktadır. Bu eserlerde, günler, uğurlu, uğursuz biçiminde tasnif edilmiş ve iş ve eylemlerin hangi günlerde yapılmasının uygun olacağı belirtilmiştir.¹⁵ Osmanlı dönemine ait bu yazma eserlerde, pazartesi, perşembe ve cuma günlerinin uğurlu günler (Özergin 1974: 7028) olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Babilli hekimlerin büyüsel araçlarla hastalığı sağıltmaya çalıştıklarını ifade eden M. Eliade, onların uğursuz saydıkları günlerde hastalarını tedavi etmediklerini belirtir (Eliade 2002: 76). Bu günler, aynı zamanda hükümdarın krallık yetkisini uygulayamadığı günlerdir ve bu günlerde savaşa da çıkılmamıştır (Eliade 2002: 76). Eliade'ye göre bu durum, insanoğlunun eylemlerinin bir mühür altında olduğunun açık bir göstergesidir (Eliade 2002: 76). M. Mauss'a göre de haftanın her günü aynı değildir. Bu nedenle ayınlar için özellikle cuma ve Saba günleri tercih edilmiştir. O, hafta kavramının keşfedilmesinden sonra ayının sabit bir güne

¹⁴ Bu sayı, 63 ocağın tedavi ettiği toplam rahatsızlık sayısını göstermektedir.

¹⁵bkz. Özergin 1974: 7028-7029; Veren 2014: 36-39.

tahsis edildiğini ifade etmiştir¹⁶ (Mauss 2011: 93). Bu bağlamda, bazı ocakların, tedavilerini belirli günlerde gerçekleştirdikleri görülmektedir. Böylece onlar, sağaltma uygulamalarına büyüsel bir nitelik kazandırmışlardır. Anadolu'da tedavi uygulamalarının gerçekleştirildiği günler, bölgeye, ocağa, hastalığa göre farklılıklar göstermekle beraber genellikle dalak, yüğrük, terme, aydaş, siğil, kıyık, sedef gibi rahatsızlıkların tedavisi çarşamba günü; donanma, bademcik, kemre, tüpleme, ben tedavileri cumartesi günü; tıbıka, cuma günü; sarılık, çarşamba ve pazar günleri; ağrı ve kısırlık, çarşamba ve cumartesi günleri; kızıldonlu ise cumartesi ve salı günleri tedavi edilmiştir.¹⁷

Kayseri'de de ocakların bazılarının kimi tedavi uygulamalarını sadece belirli günlerde yaptıkları görülmüştür. Bu tedavi uygulamaları incelendiğinde, KK57 göz çırpmasını; KK20 ve KK60 termeyi; KK29 çubuğu; KK21, KK51 ve KK52 ise siğil tedavisini çarşamba günü yapmış; KK4'ün ise terme tedavisini perşembe günü gerçekleştirmiştir. Günler içerisinde çarşamba günü tedavilerde sıklıkla tercih edilmiştir. Bu da ocakların çarşamba gününe diğer günlerden daha fazla önem verdiklerini ve çarşambayı sağaltma için en uygun gün olarak düşündüklerini göstermektedir.

Büyücülerin gerçekleştirdiği ayınların hususiyetleri hakkında bilgi veren Mauss, büyücülerin ayınlarını gelişigüzel zamanlarda gerçekleştirmediklerini ve ayının gerçekleştirileceği anın büyücü tarafından özenle saptandığını belirtir. Bu bağlamda bazı ayınların geceleyin ya da gecenin belirli saatlerinde, örneğin gece yarısı yapılmak zorunda olduğunu; bazı ayınların de günün belirli saatlerinde, güneşin batışı ya da doğuşu sırasında yapıldığını ifade eder. O, güneşin doğuşu ve batışı sırasındaki her iki alacakaranlığın büyüsel nitelik taşımasının bunda özellikle etkili olduğunu söyler (Mauss 2011: 93).

Türk toplulukları arasındaki inanışa göre de güneşin batması, yerin mühürlenmesi olarak bilinir ve bu vakitten sonra birçok işlem gerçekleştirilmez (Kalafat 2012: 18). Zira gün içerisinde "dar vakit" veya "şer vakit" diye bilinen akşama doğru olan vakitlerin kara iyelerin etkinlik zamanları olduğuna ve bu vakitlerde onların aktif olduklarına inanılır. Bunda da kara iyelerin, ışığı değil; karanlığı faaliyetleri için daha uygun bulmaları etkilidir (Kalafat 2012: 202). Bu nedenle günler gibi günün vakitleri de kimi ocakların tedavi uygulamalarında özel bir öneme sahiptir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde temrenin ay kesiminde (Baysal 2014: 109), alazlamanın gün doğmadan (Abdülaziz Bey 1995: 355), bakır basması ve siğilin ikindi vakti akşam ezanından önce (Özkan 2012: 95), korkuluk ve tüpleme tedavilerinin gün yarım olmadan (Baysal 2014: 78), kuşluk vakti (Sol 2007: 189), yine siğilin gün doğmadan veya ay görüldüğünde (Ülger 2012: 53) tedavi edileceği belirtilmiştir.

Kayseri'de de kimi ocaklar, sağaltma uygulamasının kerahet vaktine kadar ya da güneş batmadan evvel gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Kerahet vakti girdikten ya da güneş battıktan sonra yerler mühürlendiği için tedavi yapılsa da bir etkisi ve anlamının olmayacağını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede, KK13, tedavi işleminin güneş batımına kırk beş dakika kalıncaya kadar yapılabileceğini ve kerahet

¹⁶ Günlerle ilgili olarak ayrıca bkz. Bayrı 1972: 24; Beydili 2003: 498-499; Artun 2008: 37, 81; Kalafat 2012: 48-53.

¹⁷bkz. Işık 2004: 197-200; Uçak 2007: 103; Çevik 2008: 144-150; Öngel 1997: 69; Öger 2010: 1237-1241; Gönenc 2011: 69-72; Temizsoylu 2012: 64-66; Özaslan 2012: 40, 48; Baysal 2014: 114-115; Sever 2016: 216.

vakitlerinde tedavinin yapılamayacağını; KK19, kızılıüğrük tedavisinin öğleden önce 9 ila 12 arasında yapılması gerektiğini; KK21, sinir tedavisinin ikindiye kadar yapılabileceğini; KK29, sarılık tedavisinin gün batmadan yapılması gerektiğini; yine KK29, çubuk tedavisinin kuşluk vaktinden ikindiye kadar yapılabileceğini; KK31, yaş kurbacık tedavisinin sabah 9-10 ila akşam güneş batıncaya kadar olan zaman dilimi arasında yapılması gerektiğini; KK42, sındılamanın; KK49 da kurbacık tedavisinin ikindi vaktine kadar yapılabileceğini söylemiştir. Görüldüğü üzere tedavi zamanının önemli olduğunu belirten ocaklar, sağaltma uygulamalarını kara iyelerin, kötü ruhların faaliyete geçtikleri vakitler olan kerahet vakitleri girmeden ve güneş batmadan gerçekleştirmişlerdir. Ocaklar, kötü ruhların faaliyette oldukları zamanlarda gerçekleştirilecek tedavi uygulamalarının aynı zamanda kâinatın mühürlenip onların tesiri altına girmesinden dolayı faydasının olmayacağına, amacına ulaşamayacağına, tedavinin onlar tarafından engelleneceğine ve belki de tedavinin ters tepki yaratacağına inanmışlardır.

3.14. Tedaviden Sonra Oluşan Olumsuz Durumdan Kurtulmak İçin Uyguladıkları Yöntemler

Kimi ocaklar, hastalarını tedavi ettikten sonra sürekli esneme, geçirme, baş ağrısı, karın ağrısı, halsizlik, bulantı gibi olumsuz durumlara maruz kalmışlardır. Bu, ocağın, hastanın üzerindeki kötü enerjiyi kendi üzerine almasından kaynaklanmış ve bu kötü enerji bir süre onu rahatsız etmiştir. Ocaklar buna “ağırlık” adını vermişlerdir. Anadolu’da bu ağırlıktan kurtulmak amacıyla ocakların çeşitli yöntemlere başvurdukları görülmektedir. Ocağın tedavi esnasında makas, bıçak gibi demirden nesnelere üzerinde veya yanındabulduması (Gönüllü 1996: 639) ya da hasta ve yakınları tarafından ocağa “arılık”, “çirelik” (Araz 1995: 159; Öger 2010: 1233; Sever 2016: 160) adı verilen sembolik bir paranın verilmesi bu yöntemlerdendir. Ocak, tedavi esnasında demirden nesneyi üzerinde veya yanında bulundurarak demirin sertlik, sağlamlık, dayanıklılık gibi özelliklerinden yararlanıp hastalığın kendisine sirayet etmesinin önüne geçmeye çalışmış, hasta ve yakınlarından aldığı sembolik para ile da hastanın rahatsızlığını bu paraya devretmiş ya da göçürmüştür.

Kayseri’de KK1, KK4, KK5, KK8, KK12, KK13, KK19, KK24, KK27, KK32, KK36, KK46, derme/derma/terme/demrek/dermek/demreği/değirme/değirma/değirmek, kızılıüğrük, kurşun dökme, kutnu, nazar, siğil/sinir, tatarcık/tatarca/tatarca yeli/karın ağrısı, yılcılık gibi tedavi uygulamalarında hastaların ağırlıklarını yoğun olarak hissettiklerini ve bu nedenle de tedaviden sonra bir süre rahatsızlandıklarını ifade etmişlerdir. Ocaklar, bu durumun daha çok nazar ve nazar kaynaklı rahatsızlıklarda görüldüğünü belirtmişlerdir. Kayseri’de kaynak kişiler, ağırlığın kendilerine geçmesi hâlinde bu olumsuz durumdan kurtulmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Ferah bir yere çıkmak, tualete gitmek, gaz çıkarmak, kusmak, kendi kendine okumak, hastanın elinden bir bardak su içmek, 786 besmele çekip suya üfleme ve rahatlayıncaya kadar bu sudan içmek, “el yiğirliği” denilen sembolik bir para ya da küçük hediyeler almak ocakların başvurduğu bu yöntemlerdendir. Fiziksel ve ruhsal işlemleri ihtiva eden bu uygulamalar, ocakların rahatlamasına vesile olmuş ve onlar, hastadan devraldıkları kötü enerjiyi bu şekilde bedenlerinden atmışlardır.

3.15. Uzaktan Tedavi

Ocakların geneli tedavi uygulamalarını gerçekleştirebilmeleri için hastanın bizzat gelmesi ve tedavinin beden üzerinde tatbik edilmesi gerektiğini söylerken bazıları hasta gelmeden de kimi rahatsızlıkların tedavisini gerçekleştirebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, KK11, yelde; KK12, yılcık, siğil, denecik/arpacık, kızılıüğrük, değirma ve tatarcıkta; KK13, kızılıüğrük, sinir (siğil), değirme/değirmekte; KK19, kızılıüğrük ve değirmada; KK24, nazarda; KK29, çubukta; KK37, sarılık ve kurbacıkta; KK26 ise arpacık/itdirseğinde hasta gelmeden hasta adına niyet ederek tedavi işlemini gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin KK29, hastanın uzakta olması ve gelememesi durumunda çubuk tedavisini şu şekilde gerçekleştirir: Hastanın atleti ocağa getirilir. Ocak namazlık sureleri okuyarak bıçağı atletin üzerinde gezdirir. Bu işlem yedi defa tekrarlandıktan sonra "Benim elim değil Fadime anamızın eli!" diyerek atleti katlayıp bir poşete koyar ve tekrardan hastaya gönderir. KK11 de yel tedavisinde hastanın gelme durumunun olmaması hâlinde hastaya niyet eder ve her defasında üç İhlas, birer defa da Fatıha ve Felak surelerini okuyarak bir ipe yedi düğüm atar ve okuduğu bu ipi hastaya gönderir. Hasta, bu ipi ağrıyan/sızlayan yerine bağlar. Ancak bu ocakların bazıları uzaktan okuma ve tedavi uygulamasının bütün rahatsızlıklar için geçerli olmadığını vurgular. Mesela yel rahatsızlığını uzaktan tedavi eden KK11, yılcık, sinir/siğil, denecik/arpacık ve kızılıüğrük tedavilerinde hastanın gelmesi gerektiğini ifade eder. Yine çubuk tedavisini uzaktan gerçekleştiren KK29, sarılık rahatsızlığını hasta gelmeden tedavi edemez. KK1 ve KK5, nazarda hasta gelmeden ona niyet ederek okuma yaptıklarını ancak KK1, siğil ve kızılıüğrükte; KK5 de siğil, kızılıüğrük ve değirmede tükürmeleri gerektiği için uzaktan tedavinin mümkün olmadığını ifade ederler. KK8 ise nazar, yılcık ve arpacıkta hastaya niyet ederek uzaktan okuma yaparken ve sağaltma işlemini gerçekleştirirken siğilde bunun olmayacağını belirtir.

Ocakların verdiği bilgilerden görüldüğü üzere Kayseri'de ocakların büyük bölümü yani %82.53'ü hasta gelmeden ve onu görmeden tedavi işleminin yapılmasının mümkün olmadığını belirtirken %17.46'sı hasta gelmeden tedavi yapılabileceğini söylemektedir. Dolayısıyla bu konuda onlar arasında bir birlik yoktur. Kimi, tedavi ettikleri bütün rahatsızlıkları hasta gelmeden de gerçekleştirebileceklerini belirtirken kimi de bunun sadece belli hastalıklarda ve tedavilerde olabileceğini ifade etmiştir. Buradaki belirleyici ögenin temas olduğu söylenebilir. Zira ocağın hasta ile temas hâlinde olması, ona eliyle, tükürüğüyle ya da çeşitli nesnelere temas etmesi gerektiği durumlarda tedavinin mutlaka yüz yüze gerçekleştirilmesi gerekmiştir. Genel olarak nazar ve nazardan kaynaklandığı düşünülen vetemastan ziyade çeşitli sure ve duaların okunmasıyla gerçekleştirilebilecek tedavilerde ise uzaktan tedavi uygulamasının yapıldığı görülmüştür. Burada ön plana çıkan hususlar ise niyet ve bütün tedavilerde olduğu gibi inançtır. Ocağın, sağaltacağı kişiye odaklanması, hastanın da kalben ona inanması okuma işleminin fayda sağlamasındaki ve amacına ulaşmasındaki en önemli etkenlerdir. Bununla birlikte çubuk ve yel rahatsızlıklarında görüldüğü üzere ocağın hastaya ait olan veya kendisinin hazırladığı bir nesneyi okuması, ona üflemesi, ona dokunması ve sanki hastanın bedeni üzerinde tedavi işlemini yapıyormuş gibi taklidi olarak o nesne üzerinde sağaltma işleminin gerçekleştirilmesi ve bu nesnenin daha sonra hastaya gönderilerek hasta ile temas etmesinin sağlanması nadir de olsa temas ve taklit ilkelerinin bu tür uzaktan sağaltma uygulamalarında etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Halkın hekimleri konumunda olan ocaklar, Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Kayseri'de de geçmişteki kadar yaygın olmasa da varlıklarını devam ettirmektedirler. Sınırlı çevrelerce bilinen bu halk sağaltıcıları, bu çevrelerde tedavi işlevlerini gerçekleştirmektedirler.

Kayseri sağaltma ocaklarının genellikle kadın olduğu görülmüştür. Kayseri'de tespit edilen 63 ocağın 44'ünün kadın olması sağaltma vazifesini üstlenmede ve bu vazifeyi icra etmede kadınların erkeklere göre daha ön planda olduğunu ve bu eğilimin kadınlar yönünde devam ettiğini göstermektedir. Kadınların genel olarak daha sıcakkanlı ve samimi bir karaktere, daha duygusal ve hassas bir yapıya sahip olmaları, çevrelerine yardım konusunda daha istekli, ilgili ve arzulu olmaları, erkeklere göre kendilerini daha sorumluluk sahibi hissetmeleri bunda etkili olan unsurlar olarak ifade edilebilir.

Kayseri'de kadın ocakların yaş ortalaması 68; erkek ocakların yaş ortalaması ise 69'dur. Bu durum, sahip olunan sosyal, ekonomik ve teknolojik imkânlar, bu tür tedavilere karşı gençlerde oluşan olumsuz algı, bulunulan konum ve sahip olunan statü gibi hususlar ile ilişkilendirilebilir. Bu etkenler, genç neslin ocaklık kurumuna ilgi göstermemesine neden olmuş ve bu da ocakların yaş ortalamasını yükseltmiştir.

Ocakların eğitim durumları hakkındaki sayısal veriler, genel manada ocakların eğitim seviyesinin düşük olduğunu göstermiştir. Ocakların 29'u yani %46.03'ü hiç okula gitmemiş, bununla birlikte 6'sı ilkokuldan terk, 20'si de ilkokul mezunudur. Bu da eğitim almış kesimin %76.47'sine tekabül etmektedir. Bu rakamlar, eğitim seviyesinin kişinin ocak olmasında ve ocaklık kurumunu devam ettirmesinde doğrudan etkili olduğunu açıkça göstermektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe ocak olmaya olan ilgi azalmıştır.

Kayseri'de ocakların %63.49'u Kayseri merkezi dışında ikâmet etmektedir. Bu da geçmişte olduğu gibi kent merkezinden uzaklaştıkça ocaklara ve ocakların tedavi uygulamalarına olan ilginin arttığının bir göstergesidir. Bu durum, kent merkezi dışında ocakların sayısının daha fazla olmasına sebep olmuş ve onların varlıklarını sürdürmelerine olanak sağlamıştır.

Kayseri'de faaliyet gösteren kadın ocaklardan biri dışında diğerlerinin mesleği yoktur. Erkeklerin ise çeşitli mesleklere sahip oldukları görülmüştür. Özellikle bu vasfı bir meslek ve kazanç kapısı olarak görmeyen erkek ocaklar, geçimlerini idame ettirebilmek için bir işle iştigal etmişler ve ocaklık vazifelerini Allah rızası için gerçekleştirmişlerdir.

Kayseri'de ocaklar, kan bağı, ocak olan eve gelin gelme, kan bağı taşımayan bir ocaktan el alma, rüya görme ve yılancık rahatsızlığı geçirme yoluyla ocaklık vasfını kazanmışlardır. Fakat ocaklık vasfını kazanmada kan bağı daha ön plana çıkmıştır. Kayseri'de ocakların %57.14'ü kan bağı yoluyla bu vasfı ve gücü kazanmıştır. Ancak ocaklar kan bağı yoluyla bu vasfı kazansalar da kimi ocaklarda aynı zamanda bir el alma ritüelinin yapıldığı görülmüştür. Bu ritüel de el ele tutuşup çeşitli duaları okuma, söz, parmağın tamamını ya da bir kısmını alma ya da para verme şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi Kayseri'de de el alınacak ve el verilecek kişinin cinsiyeti konusunda bir genellemeye varmak mümkün değildir. Temayül erkeğin erkekten; kadının kadından alması şeklinde olmakla birlikte Kayseri'deki ocaklar arasında annesinden el alan erkek ocak olduğu gibi babasından, kayınbabasından, eşinden ve erkek komşusundan el alan kadın ocaklar da bulunmaktadır.

Kayseri ocakları arasında ocak olan evden ayrılan ve ocak olan eve gelin gelen kızların durumu hakkında da bir fikir birliği yoktur. Kimi kızların evden ayrılışları da bu sağaltma güçlerini devam ettireceklerini belirtirken kimi de onların bu güçlerini kaybedeceklerini ifade etmiştir. Yine kimi ocaklar, ocaklık vasfını gelin geldikten sonra kazandıklarını ifade ederken kimi ocaklar da gelin gelen kızların asla ocak olamayacaklarını söylemiştir. Evden ayrılan kızların sağaltma gücünü devam ettireceğini ve eve gelin gelen kızların ocak olamayacağını ileri sürenler, kan bağına ve ocak olan ailenin sulbünden gelmiş olmayı esas alırken; sağaltma yeteneğini kaybedeceğini söyleyenler, kan bağına yanı sıra o kutlu ocak/aile içerisinde yaşamayı zorunlu görmüştür.

Kayseri'de ocakların el alma veya hastaları tedavi etmeye başlama yaşlarının değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu yaş aralığı 5-6 ila 55-56 arasında değişmiştir.

Kayseri'de tespit edilen 63 ocak tarafından 35 rahatsızlık tedavi edilmiştir. Bu 63 ocağın 28'i tek bir rahatsızlığı tedavi ederken; 35'i birden fazla rahatsızlığı sağaltmıştır. Ocakların birden fazla rahatsızlığı tedavi etmeleri dolayısıyla bir hastalığı sağaltan ocak sayısı da farklılık göstermiştir. Bu bağlamda en fazla ocağı olan rahatsızlık derme/derma/terme/değirma; tek ocağı bulunan rahatsızlıklar ise al kesme, bademcik, bulgurlama, deve siniri, dilaltı kesme, diş ağrısı, elmacık sapması, göz ağrısı, göz çırpması, kan inmesi, karın şişmesi, körkefen/körkeven, korku, kurşun dökme, sındılama, yarımca ve yeldir. Dolayısıyla Kayseri'de ocaklar daha çok cilt rahatsızlıklarını tedavi etmişler ve hastalar da genellikle cilt rahatsızlıkları dolayısıyla onlara müracaat etmişlerdir.

Kayseri'de ocakların kimi dinî sebepler ve sosyal normlar dolayısıyla karşı cinsi tedavi etmemiştir. Ancak bunların sayısı çok fazla değildir. Bu durum, hasta cinsiyetinin sosyo-kültürel şartların değişmesiyle bugün artık ehemmiyetini kaybettiğinin bir göstergesidir.

Kayseri'de ocaklar, tedavileri esnasında kesme, kan akıtma, dağlama, tütsüleme, ovma, üfeleme, sıvazlama, üfleme, tükürme, vurma, korkutma, tiksindirme, küp çekme, şişe vurma, ipe düğüm atma ve iplik bağlama, tükenmez kalemle veya kopya kalemle yarayı daire içerisine alıp bu bölgeyi yazma, çizme ya da karalama, bıçak veya benzeri bir aleti vücuda sürme ya da sürter gibi yapma, muska yazma, kurşun dökme gibi tedavi yöntem ve tekniklerinden yararlanmışlardır. Bu tedavi yöntem ve tekniklerinin yanı sıra kimi ocaklar, tedavilerinde, hazırladıkları emleri kullanmış kimi de hastanın rahatsızlığı tamamıyla geçinceye kadar belli şeyleri yemesini yasaklamıştır. Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Kayseri'de de sağaltma uygulamalarında dinî ve büyüsel işlemler bir arada kullanılmış ve büyü ve din, ocakların tedavi uygulamalarının vaz geçilmez iki ögesi olmuştur.

Kayseri'de ocakların bazıları kimi tedavi uygulamalarını sadece çarşamba ve perşembe günleri yapmışlardır. Bu çerçevede tedavilerde çarşamba günü daha çok tercih edilmiştir. Bu da ocakların çarşamba gününe diğer günlerden daha fazla önem verdiklerini ve çarşambayı sağaltma için en uygun gün olarak düşündüklerini göstermiştir.

Tedavilerde günler gibi günün vakitleri de önem taşımıştır. Bu nedenle kimi ocaklar tedavilerini sadece günün belli vakitlerinde gerçekleştirmişlerdir. Günün vakitlerinin önemli olduğunu düşünen ocaklar, sağaltma uygulamalarını kara iyelerin, kötü ruhların faaliyete geçtikleri vakitler olan kerahet vakitleri girmeden ve güneş batmadan yapmışlardır. Ocaklar, kötü ruhların faaliyette oldukları zamanlarda gerçekleştirilecek tedavi uygulamalarının aynı zamanda kâinatın mühürlenip onların tesiri altına girmesinden dolayı faydasının olmayacağına, amacına ulaşamayacağına, tedavinin onlar tarafından engelleneceğine ve belki de tedavinin ters tepki yaratacağına inanmışlardır.

Kayseri'de kaynak kişiler, tedaviden sonra kendilerinde oluşan ağırlığı üzerlerinde atmak için çeşitli uygulamalar yapmışlardır. Fiziksel ve ruhsal işlemleri ihtiva eden bu uygulamalar, ocakların rahatlamasına vesile olmuş ve hastadan devrıldıkları kötü enerjii bedenlerinden atmalarına yardımcı olmuştur.

Kayseri'de kimi ocaklar, bazı rahatsızlıklarda hastayı görmeden de tedavi işlemini gerçekleştirmişlerdir. Ancak bunların sayısı çok azdır. Ocakların büyük bölümü, tedavi işleminin yüzü yüze gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Hasta gelmeden gerçekleştirilen tedavi uygulamalarında niyet ve bütün sağaltmalarda olduğu gibi inanç ön plana çıkmıştır. Bu tarz tedavinin gerçekleştirildiği çubuk ve yel gibi rahatsızlıklar da ise nadir de olsa taklit ve temas büyülerinin etkili olduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

a. Sözlü Kaynaklar

KK1-Ayşe Akıncı, 1944 (74), Kayseri, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Hürriyet Mahallesi.

KK2-Hacer Uzun, 1952 (66), Kayseri, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Hürriyet Mahallesi.

KK3-Hanife Vahapoğlu, 1974 (44), Kayseri, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Caferbey Mahallesi.

KK4-Şerife Kahya, 1948 (70), Develi, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yıldırım Beyazıt Mahallesi.

KK5-Hanife Keven, 1946 (68), Kiranardı, Evli, 1. sınıftan terk, Ev hanımı, Hisarcık.

KK6-Adem Gündoğan, 1949 (69), Hisarcık, Evli, Yüksekokul mezunu, Emekli memur, İbrahim Tennuri Mahallesi/Hisarcık.

KK7-Feriha Gündoğan, 1952 (66), Hisarcık, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, İbrahim Tennuri Mahallesi/Hisarcık.

KK8- Fatma Esen, 1943 (75), Bünyan, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yavuzlar Mahallesi.

KK9-Hatice (Fadime) Esen, 1975 (43), Pınarbaşı, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yavuzlar Mahallesi.

KK10-Akif Özdemir, 1971 (47), Afşin, Evli, İlkokul mezunu, Kaynakçı, Osmanlı Mahallesi.

KK11-Hamide Esen, 1939 (79), Dadağı Köyü, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Dadağı Köyü.

KK12-Havva Esen, 1968 (50), Dadağı Köyü, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, 19 Mayıs Mahallesi/Belsin.

KK13-Ayşe Kılıç, 1928 (90) Hisarcık, Evli, Okuma-Yazma Yok, Ev hanımı, Burhan Sokak/Hisarcık.

KK14-Nazım Pehlivan, Hisarcık, 1945 (73), Evli, Ortaokul terk, Fotoğrafçılık, Erciyes Mahallesi/Hisarcık.

KK15-Hörmüt Sazak, 1933 (85), Hisarcık, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Erciyes Mahallesi/Hisarcık.

KK16-Zeliha Akelma, 1942 (76), Hisarcık, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Erciyes Mahallesi/Hisarcık.

KK17-Saniye Akelma, 1965 (53), Hisarcık, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Erciyes Mahallesi/Hisarcık.

KK18-Mustafa Parasıçok, 1942 (76), Hisarcık, Evli, İlkokul 3. sınıftan terk, Emekli İtfaiyeci, İbrahim Tennuri Mahallesi/Hisarcık.

KK19-Aysel Veral, 1940 (78), Hisarcık, Evli, Okuma-yazma yok, İbrahim Tennuri Mahallesi/Hisarcık.

KK20-Ferda Koç, 1981 (37), Pınarbaşı, Evli, Üniversite terk, Turgut Reis Mahallesi.

KK21-Adeviye Karabaşoğlu, 1974 (44), Kayseri, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Hürriyet Mahallesi.

KK22-Mustafa Mişe, 1948 (70), Yozgat/Çayıralan, Evli, Okuma-Yazma yok, Metal İşleri (Emekli), Ziya Gökalp Mahallesi.

KK23-Ali Mişe 1975 (43), Yozgat/Çayıralan, Evli, Lise Mezunu, Makina Ustası/Şoför, Belsin.

KK24-Fatma Mişe, 1953 (65), Yozgat/Çayıralan, Evli, Okuma-Yazma yok, Ev hanımı, Ziya Gökalp Mahallesi.

KK25-Ülkü Özen, 1945 (73), Bünyan, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yenişehir Mahallesi.

KK26-Nesibe Çavdaroğlu, 1945 (73), Kayseri, Evli, İlkokul terk, Ev hanımı, Kılıçarslan Mahallesi.

KK27-Kamer Gültekin, 1944 (74), Yozgat/Merkez, Okuma-yazma yok, Yunus Emre Mahallesi.

KK28-Şerife Ünlü, 1940 (78), Yerköy, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yerköy/Yahyalı.

KK29-Şerife Farsak, 1954 (64), Yerköy, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yerköy/Yahyalı.

KK30-İsmail Develioğlu, 1943 (75), Yerköy, Evli, İlkokul mezunu, Çiftçilik, Yerköy/Yahyalı.

KK31-Muhlise Çavdarıcı, 1947 (71), Hamurcu Köyü, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Hamurcu/İncesu.

KK32-Fatma Yenen, 1973 (45), Ürgüp-Aksalur, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Hamurcu/İncesu.

KK33-Fatma Peker, 1950 (68), Hamurcu, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Hamurcu/İncesu.

KK34-Mehmet Çürüttü, 1942 (76), Hamurcu, Evli, İlkokul mezunu, Çiftçi, Hamurcu/İncesu.

KK35-Havva Çürüttü, 1942 (76), Hamurcu, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Hamurcu/İncesu.

KK36-Ayşe Çetin, 1949 (69), Hamurcu, Evli, Okuma-yazma yok, Hamurcu/İncesu.

KK37-Emine Gümüş, 1932 (86), Garipçe, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Garipçe/İncesu.

KK38-Hacer Gümüş, 1950 (68), Garipçe, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Garipçe/İncesu.

KK39-Halil Tilki, 1932 (86), Yemliha, Evli, Okuma-yazma yok, Çiftçilik, Yemliha.

KK40-Mehmet Özsu, 1933 (85), Yemliha, Evli, Okuma-yazma yok, Çiftçilik-hayvancılık, Yemliha.

KK41-Esma Gögen, 1977 (41), Yemliha, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yemliha.

KK42-Fatma Tekkanat, 1952 (66), Yemliha, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yemliha.

KK43-Mustafa Çalışır, 1947 (71), Yemliha, Evli, İlkokul mezunu, Çiftçilik, Şoför, Yemliha.

KK44-Asiye Çalışır, 1951 (67), Yemliha, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yemliha.

KK45-Cemile Topal, 1951 (67), Yemliha, Evli, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yemliha.

KK46-Zekiye Helvacı, 1968 (50), Bünyan, Evli, Ön lisans, Emekli memur, Şeker-Tepeevler.

KK47-Fatma Helvacı, 1937 (81), Aydos/Bulgaristan, Evli, Öğretmen Okulu mezunu, Ev hanımı, Yenişehir Mahallesi.

KK48-Recep Arslan, 1955 (63), Sivas-Merkez-Keçili Köyü, Evli, İlkokul mezunu, Emekli fırıncı, Kazım Karabekir Mahallesi.

KK49-Ahmet Karadeniz, 1952 (66), Yozgat/Sarıyaprak Köyü, Evli, İlkokul mezunu, İşçi emeklisi, Yunus Emre Mahallesi.

KK50-Fermude Karadeniz, 1950 (68), Kırşehir/Çiçekdağı/Haydarlı Köyü, Evli, İlkokul terk, Ev hanımı, Yunus Emre Mahallesi.

KK51-Keziban Kar, 1968 (50), İncesu, Evli, İlkokul mezunu, Karakoyunlu Mahallesi/İncesu.

KK52-Kemal Kar, 1962 (56), İncesu, Evli, Lise mezunu, Karakoyunlu Mahallesi/İncesu.

KK53-Atike Süt, 1915 (103), İncesu, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Sülüklü Mahallesi/İncesu.

KK54-Mehmet Tokmak, 1939 (79), İncesu, Evli, İlkokul terk, Çiftçi, Üçkuyu/İncesu.

KK55-Ali Atasever, 1940 (78), İncesu, Evli, İlkokul mezunu, Emekli imam, Yenicami Mahallesi/İncesu.

KK56-Şerife Kahveci, 1945 (73), İncesu, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, İhsan Aras Mahallesi/İncesu.

KK57-Havva Kızıılışık, 1932 (86), İncesu, Evli, Okuma-yazma yok, Karakoyunlu Mahallesi/İncesu.

KK58-Hamdi Güler, 1957 (61), Yozgat/Boğazlıyan/Karakuyu Köyü, Evli, İlkokul mezunu, Emekli işçi, Bahçelievler Mahallesi/Talas.

KK59-Ömer Özdemir, 1938 (80), Tomarza/İncili Köyü, Evli, 3. sınıf terk, Emekli inşaatçı, Yeni Doğan Mahallesi/Talas.

KK60-Hürü Aysel, 1949 (69), Kozan, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yeni Mahalle.

KK61-Rasime Akkaya, 1923 (95), Taçın (Topsöğüt)/Bünyan, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Pınarbaşı.

KK62-Osman Ünal, 1956 (62), Yozgat/Ovakent, Evli, Ortaokul mezunu, Emekli, Mithatpaşa Mahallesi.

KK63-Ümüs Güzel, 1950 (68), Molla Hacı Köyü, Evli, Okuma-yazma yok, Ev hanımı, Yenişehir Mahallesi.

b. YAZILI KAYNAKLAR

ABDÜLAZİZ BEY, (1995), *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, (Yay. Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ACIPAYAMLI, Orhan, (1969), "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, S. 1-2: s. 1-9.

ANADOL, Cemal, (1988), *Tarihten Günümüze Kadar Dünyada ve İslamiyet'te Halk İnanışları Büyü (Sihir-Tılsım)*, İstanbul: Devlet Yayın ve Dağıtım.

ARAZ, Rifat, (1995), *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- ARTUN, Erman, (2008), **Halk Kültürü Araştırmaları**, İstanbul: Kitabevi.
- BAYAT, Fuzuli, (2006), **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BAYAT, Fuzuli, (2010), **Türk Kültüründe Kadın Şaman**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BAYRI, M. Halit, (1972), **İstanbul Folkloru**, 2. Baskı, İstanbul: Baha Matbaası.
- BAYSAL, Nagihan, (2014), **Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma**, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BAYSAN, Münire, (2014), "Kütahya ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Yapılan Tedaviler", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/Dumlupınar University Journal of Social Sciences Kütahya Özel Sayısı**, s. 77-84.
- BEYDİLİ, Celal, (2003), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul: Yurt Yayınları.
- ÇEVİK, Bülent, (2008), **Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/ Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇIBLAK, Nilgün, (2005), "Çukurova'da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri", **Türk Kültürü**, Yıl: XIII, S. 507-508: s. 199-214.
- ÇOLAK, Faruk, (2015), **Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği**, Konya: Kömen Yayınları.
- DUVARCI, Ayşe, (1990), "Halk Hekimliğinde Ocaklar", **Milli Folklor**, S. 7: s. 34-38.
- EKİCİ, Metin, (2000), "Dede Korkut Kitabında Kadın Tipleri", **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (19-21 Ekim 1999)**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ELİADE, Mircea, (1999), **Şamanizm İkel Esrime Teknikleri**, (Çeviren: İsmet Birkan), Ankara: İmge Kitabevi.
- ELİADE, Mircea, (2002), **Babil Simyası ve Kozmolojisi**, (Çeviren: M. Emin Özcan), İstanbul: Kabbacı Yayınevi.
- FRAZER, James G., (2004), **Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri II**, (Çeviren: Mehmet H. Doğan), 2. Baskı, İstanbul: Payel Yayınevi.
- GÖNENÇ, Alpaslan, (2011), **Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GÖNÜLLÜ, A. Rıza, (1996), "Türk Halk İnançlarında Demir Motifi", **Türk Kültürü**, S. 402:s. 634-640.
- GÜNAY, Ü. ve H. GÜNGÖR, (2015), **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Ankara: Berikan Yayınevi.
- GÜNGÖR, Harun, (2002), "Eski Türklerde Din ve Düşünce", **Türkler**, C. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 261-282.

IŞIK, Aybilge, (2004), *Türk Kültüründe Ateş ve Ocakla İlgili İnanışlar*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

İBRAYEV, Şakir, (1998), *Destanın Yapısı (Kazak Destanlarında İnsan, Zaman ve Mekân)*, (Aktaran: Ali Abbas Çınar), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

İNAN, Abdülkadir, (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İNAN, Abdülkadir, (1998), *Makaleler ve İncelemeler*, C. 1, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KABALCIOĞLU, F. ve M. A. KURÇER, (2008), "Niteliksel Bir Araştırma: Şanlıurfa'da Geleneksel Ebeler ve Doğuma Yönelik Geleneksel Yöntemleri", *Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik Dergisi*, C. 18, S. 6: s. 377-382.

KAFESOĞLU, İbrahim, (1998), *Türk Milli Kültürü*, 15. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KALAFAT, Yaşar, (2012), *Türk Halk İnançlarında Renkler*, Ankara: Berikan Yayınevi.

KAPLAN, Mehmet, (1996), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3Tip Tahlilleri*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KAYA, Muharrem, (2001), "Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri", *Folklor/Edebiyat*, C. VII, S. XXV: s. 199-218.

KILIÇ, A. Faruk, (2007), "Din sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 5, S. 13: s. 37-58.

KİRMAN, M. Ali, (2003), "Yeni Dinî Hareketleri Tanımlama Problemi ve Tipolojik Yaklaşımlar", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. III, S. 4: s. 27-43.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, (1999), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MAUSS, Marcel, (2011), *Sosyoloji ve Antropoloji*, (Çeviren: Özcan Doğan), 3. Baskı, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar, (1983), *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

OĞUZ, M. Öcal, (2009), *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

ÖGER, Adem, (2010), "Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *TurkishStudies*, Volume5/1:s. 1231-1246.

ÖGER, A. ve T. GÖNEL, (2011), "Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri", *TurkishStudies*, Volume 6/4: s. 233-248.

ÖNGEL, Gülnur, (1997), *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖRNEK, Sedat Veyis, (1995), **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, 3. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

ÖZASLAN, Aysegül, (2012), **Halk Hekimliğinde Ocaklık Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZERGİN, Kemal, (1974), "Günlerle İlgili İnançlar", **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 300: s. 7028-7029.

ÖZKAN, Tuba, (2012), **Geleneksel Tiptan Modern Tıbbı Ocaklık Kurumu: Ankara İli Çubuk İlçesi Örneği**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.

ÖZKAN, Tuba Saltık, (2013), "Folklorun Yüz Yılında Halk Hekimliği Çalışmalarına Bir Bakış", **Milli Folklor**, S. 99: s. 137-144.

ROUX, Jean Paul, (2002), **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, (Çeviren: Aykut Kazancıgil), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

SEVER, Mustafa, (2016), **Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği**, Ankara: Barış Kitap.

SOL, Selma, (2007), "Edirne'de Halk Hekimliği", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. IX, S. 1: s. 175-191.

STRAUSS, Claude Lévi, (1983), **Din ve Büyü** (Çeviren: Ahmet Güngören), İstanbul: Yol Yayınları.

ŞAR, Sevgi, (1989), "Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü", **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri (23-25 Kasım 1988)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 221-229.

TDK Türkçe Sözlük, (2005), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

TEK, Recep, (2018), **Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları**, Konya: Kömen Yayınevi.

TEMİZSOYLU, Aydın, (2012), **Ankara'da Halk Hekimliği**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

TÜRKDOĞAN, Orhan, (1968), "Erzurum Bölgesinde Tıbbî Tedavinin Sosyo-Kültürel Safhaları", **Türk Etnografya Dergisi**, S. XI: s. 33-46.

UÇAK, Salih, (2007), **Ergani'de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği**, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÜLGER, Züleyha, (2012), **Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği**, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

VEREN, Ergün, (2014), "M.Ö. 8. Yüzyıldan Günümüze Halk Takviminde Günlerin Uğuru İle İlgili İnanma", **Aydın Efesi**, Yıl 4, S. 20: s. 36-39.

YAVUZ, Sefer, (2014), "Tipolojik Yaklaşım ve İbn Haldun ile Farabi'nin Toplum Görüşleri Üzerine", ***Dini Araştırmalar***, C. 17, S. 44: s. 95-120.

YILDIRIM, Gülay; IŞIK, Türkan, (2014), "Kayseri İlinde Bir Halk Şifacısı", ***Folklor/Edebiyat***, C. 20, S.78: s. 239-252.

YODER, Don, (1975), "Halk Tıbbı", (Çeviren: S.Yoğurtçuoğlu ve A. Gülüm), ***Folklor Doğru***, S. 43: s. 23-30.